

พจิตรของเร

หวน พันธุ์พันธ์

พิจิตรของเรา

หวน พันธุ์พันธ์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิจิตร

จัดพิมพ์

พจิตรของเรา

หวน พันธุ์พันธ์ รวบรวมและเรียบเรียง

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก จัดพิมพ์

พิมพ์ครั้งแรก สิงหาคม ๒๕๒๐

จำนวนพิมพ์ครั้งแรก ๑๐๐๐ เล่ม

ราคาเล่มละ ๓๕ บาท

พิมพ์ที่ กรุงเทพมหานคร

๔-๑๐ ถนนราชบพิธ กรุงเทพมหานคร โทรศัพท์ ๒๒๒๕๑๖๖-๘

นายจุมพต เศรษฐพงศ์พันธ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๒๐

คำปรารภ

ตามที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลกได้มีโครงการสำรวจ จัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับภาษา ประวัติศาสตร์ ศิลปะและโบราณคดีของจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดใกล้เคียง มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๓ โดยได้รับความช่วยเหลือทางด้านการเงินในระยะเริ่มแรกจากมูลนิธิอาเซียนั้น ข้าพเจ้าได้เริ่มดำเนินงานตามโครงการนี้ คือได้สำรวจค้นคว้าเกี่ยวกับศิลปะโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของจังหวัดพิษณุโลกก่อน แล้วได้รวบรวมและเรียบเรียงเรื่อง “พิษณุโลกของเรา” พิมพ์ออกเผยแพร่และจำหน่าย จากนั้นได้นำเงินมาใช้จ่ายในการจัดพิมพ์หนังสือเพื่อเผยแพร่และจำหน่ายอีก ๒ เล่มคือ “วรรณกรรมจากตำบลดศรีศรีมาศจังหวัดสุโขทัย” และ “บทความทางวิชาการ”

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ข้าพเจ้าได้ทำการสำรวจค้นคว้าเกี่ยวกับศิลปะโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของจังหวัดพิจิตร ผลการสำรวจค้นคว้าทำให้ได้ทราบและได้พบเห็นศิลปะโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของจังหวัดพิจิตรที่น่าสนใจมากมาย เนื่องจากพิจิตรเป็นจังหวัดที่มีเมืองโบราณเก่าแก่มาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย ต่อเนื่องมาถึงสมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ ในการเดินทางไปสำรวจค้นคว้า ข้าพเจ้าได้รับความสะดวกในการหาข้อมูลจากทางราชการ คือทางจังหวัดพิจิตรเป็นอย่างดี เช่นคุณไพฑูริย์ จันครุฑุได้ทำหนังสือราชการจากจังหวัดถึงนายอำเภอทุกอำเภอและหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ เพื่อให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล และนายอำเภอทุกอำเภอก็ได้ทำหนังสือราชการถึงกำนันผู้ใหญ่บ้านทุกตำบลหมู่บ้านเพื่อให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลอีกด้วย เมื่อข้าพเจ้าเดินทางไปยังตำบลหมู่บ้านต่าง ๆ กำนันผู้ใหญ่บ้านก็ได้ให้ความร่วมมือด้วยดี นอกจากนั้นข้าพเจ้ายังได้รับความร่วมมือจากหัวหน้าหมวดการศึกษาทุกอำเภอและครูใหญ่โรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับศิลปะโบราณคดี และประวัติศาสตร์ของตำบลหมู่บ้านต่าง ๆ ของจังหวัดพิจิตรอีกด้วย

นอกจากความร่วมมือและความช่วยเหลือเท่าที่กล่าวมาแล้วยังมีอีกมาก เช่น พระครูพิณิจธรรมสาร (โน้ม) วัดท่าหลวง ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัดต่างๆ ในจังหวัดพิจิตร คุณไสว บัวชุ่มสุข อดีตศึกษานิเทศก์อำเภอตะพานหินได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ ตำบลหมู่บ้านในท้องที่อำเภอ ตะพานหิน อาจารย์สมบุรณ์ จันทร์วังพรหม อาจารย์ใหญ่โรงเรียนโพธิธรรมสุวัฒน์ได้พา ผู้เขียนเดินทางไปยังตำบลหมู่บ้านและวัดต่างๆ ในท้องที่อำเภอบางมูลนากและอำเภอโพทะเล และยังมีอีกหลายท่านซึ่งมีทั้งนิสิต นิสิตเก่า พระภิกษุและชาวบ้าน ที่ให้ความมือแก่ข้าพเจ้า ในการสำรวจค้นคว้าครั้งนี้

สิ่งที่ขาดไม่ได้ในการศึกษาค้นคว้าก็คือ เอกสารและหนังสือต่างๆ ข้าพเจ้าได้เดินทางไปค้นคว้าที่หอสมุดแห่งชาติ และหอจดหมายเหตุแห่งชาติด้วย หนังสือและเอกสารต่างๆ ปრაกฏอยู่ในบรรณานุกรมแล้วมากมายหลายเล่มและหลายเรื่อง

เมื่อข้าพเจ้าได้ข้อมูลเพียงพอแล้ว ข้าพเจ้าได้นำมาวิเคราะห์แล้วรวบรวมและเรียบเรียงขึ้น ในตอนต้นก่อนที่จะพิมพ์ออกมาเป็นหนังสือเล่มนี้ ข้าพเจ้าได้นำบางตอนและบางเรื่อง นำลงตีพิมพ์ในวารสารศรีนครินทร์วิโรฒ พิษณุโลก วารสารวัฒนธรรมไทย วิทยาสาร และ หน่มสาวพาทิเป็นต้น สำหรับวิทยาสาร อาจารย์เปลื้อง ณ นคร ซึ่งเป็นบรรณานิเทศก์ได้ตอบจดหมายถึงข้าพเจ้าฉบับแรกข้อความตอนหนึ่งว่า

“ผมได้รับเรื่องเมืองโบราณในจังหวัดพิจิตรแล้ว จะได้นำลงวิทยาสารต่อไป เรื่องหน้าตาเป็นโบราณคดีไปหน่อย แต่ก็เป็นหลักฐานดี ยินดีที่คุณไปอยู่ที่ไหน ก็เพียรศึกษาเรื่องราวโบราณของจังหวัดนั้น”

และอีกฉบับหนึ่งมีข้อความตอนหนึ่งว่า

“ผมได้รับเรื่อง โพร้ประทับช้างแล้วเขียนละเอียดดี มุ่งไปทางสารคดีแท้ๆ เลย อ่านไม่ค่อยสนุก ผมจะได้นำลงวิทยาสารต่อไป...”

ในการรวบรวมและเรียบเรียง ข้าพเจ้าคิดว่ายังมีบางตอนและบางเรื่องไม่สมบูรณ์เท่าที่ควรเพราะบางตำบล บางหมู่บ้านข้าพเจ้าไม่สามารถเดินทางไปหาข้อมูลด้วยตนเองได้ แต่ ถ้ามีโอกาสในภายหน้า ข้าพเจ้าคงจะได้สำรวจค้นคว้ามาเพิ่มเติมอีก หรืออาจจะมีท่านผู้รู้ผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอีก ก็คงจะสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ท้ายที่สุดนี้ข้าพเจ้าต้องขอขอบพระคุณท่านผู้มีนามในตอนต้นและไม่มีนามอีกหลายท่านที่ได้ให้ความร่วมมือและให้ความช่วยเหลือแก่ข้าพเจ้า รวมทั้งมหาวิทยาลัยศรีนครินทร์-

วิโรฒ พิษณุโลก ที่สนับสนุนโครงการนี้ตลอดมา จนเป็นหนังสือ “พิจิตรของเรา” เล่มนี้ และทางมหาวิทยาลัยยังสนับสนุนโครงการนี้ต่อไปอีก คือโครงการสำรวจค้นคว้าศิลปะโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของจังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งข้าพเจ้าได้เริ่มดำเนินงานตามโครงการนี้ไปบ้างแล้วคงจะได้นำมาเผยแพร่ต่อไปในปีหน้า

หวน พิณรุฑันธ์

๕ สิงหาคม ๒๕๒๐

ภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรม

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก

จังหวัดพิษณุโลก

สารบัญ

หน้า

คำนิยม

คำปรารภ

พิจิตรในอดีต

เรื่องราวของพิจิตรในพงศาวดารเหนือ

เรื่องราวของพิจิตรที่ปรากฏในศิลาจารึกและพระราชพงศาวดาร

เมืองโบราณอื่น ๆ ในท้องที่จังหวัดพิจิตรที่ปรากฏใน-

พระราชพงศาวดาร และหนังสือต่าง ๆ

เมืองพิจิตรในสมัยอยุธยา

เมืองพิจิตรในสมัยธนบุรี

เมืองพิจิตรในสมัยรัตนโกสินทร์

พิจิตรในปัจจุบัน

รายนามข้าหลวงและผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตร

เมืองพิจิตรเก่า

ลักษณะของตัวเมืองพิจิตรเก่า

โบราณวัตถุสถานในตัวเมืองพิจิตรเก่า

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

ศาลหลักเมืองพิจิตร

วัดนครชุม

วัดเขมาภิตาราม

วัดเสื่อ

โบราณวัตถุสถานอื่น ๆ เช่น บ้านไทย จวนเจ้าเมืองเก่า

ศาลากลางเก่า และเรือนจำเก่า

	หน้า
โบราณวัตถุสถานใกล้ตัวเมืองพิจิตรเก่า	๔๒
วัดเขื่อนนครเขต	๔๒
วัดประทม	๔๓
วัดสมบาป	๔๔
วัดสี่หมอก วัดจันทร์ วัดขเหล็ก วัดแจ้ง	๔๔
วัดท่าข่อย วัดขุน	๔๕
วัดโรงช้าง (วัดสุวรรณหงษ์)	๔๕
วัดกลาง	๔๖
วัดโพธิ์หัก	๔๗
วัดโคงตาพล	๔๗
วัดท่าฉนวน	๔๗
วัดท่ากระท้อน	๔๘
วัดสิงห์	๔๘
วัดไทรล้อม	๔๘
วัดสุชาवास	๔๙
เกาะศรีมาลา เกาะบ่อม	๔๙
แม่น้ำน่านเก่า : คูเมืองพิจิตรเก่าด้านตะวันตก	๕๑
วัดที่อยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองพิจิตรเก่า	๕๔
วัดท่าหลวง	๕๔
วัดชาละวัน	๕๘
วัดบึงตะโกน	๕๙
วัดเขารูปช้าง	๕๙
วัดมะมั่ง	๖๑
วัดหัวดง	๖๒
วัดเขาพระ	๖๓
วัดท่าฟ้อ	๖๓
วัดหงษ์	๖๔

	หน้า
เมืองพิจิตร : อำเภอท่าหลวงในอดีต	๖๕
วัดในท้องที่อำเภอเมืองพิจิตร	๖๖
ตำบลหมู่บ้านในท้องที่อำเภอเมืองพิจิตร	๖๗
บึงหนองในท้องที่อำเภอเมืองพิจิตร	๗๑
บึงสี่ไฟ	๗๒
โพธิ์ประทับช้าง : ชาติภูมิของพระพุทธเจ้าเสอ	๗๔
วัดที่น่าสนใจในท้องที่อำเภอโพธิ์ประทับช้าง	๗๖
วัดโพธิ์ประทับช้าง	๗๗
วัดท่าด่านัก	๘๐
วัดท่าพุทรา	๘๑
วัดบึงโพธิ์หรือวัดธาตุคงคาราม	๘๑
วัดสระประทุม	๘๑
ชื่อหมู่บ้านตำบลในท้องที่อำเภอโพธิ์ประทับช้าง	๘๒
โพทะเล : ทตงของเมืองชัยวร	๘๔
เมืองชัยวร : นครชัยวร	๘๕
วัดเก่าใกล้ตัวเมืองชัยวร	๘๕
วัดด่านัก	๕๐
วัดคงคาราม	๕๑
วัดเทพปราสาท	๕๑
วัดหิรัญญาราม (วัดวังตะโก)	๕๒
วัดบ้านน้อย	๕๒
วัดท่าบัว	๕๓
วัดหลวง	๕๓
วัดต่างๆ ในท้องที่อำเภอโพทะเล	๕๕
วัดพร้าว	๕๕

วัดบางลายเหนือ	๕๖
วัดขวาง	๕๗
วัดทะนง	๕๘
หมู่บ้านตำบลในท้องที่อำเภอโพทะเล	๕๘
ตะพานหิน : ทตตเมืองโบราณ ๓ เมือง	๑๐๒
เมืองโบราณในท้องที่อำเภอตะพานหิน	๑๐๔
เมืองโบราณที่ตำบลทับคล้อ	๑๐๔
เมืองโบราณที่ตำบลทุ่งโพธิ์	๑๐๖
เมืองโบราณที่บ้านโคกกระทัด	๑๐๗
วัดที่น่าสนใจในท้องที่อำเภอตะพานหิน	๑๐๘
วัดตะพานหิน	๑๐๘
วัดเทพประสาท	๑๐๕
วัดพระพุทธรบาทเขาทราย	๑๐๕
วัดไทรโรงโขน วัดน้ำเคือง	๑๑๐
วัดดงตะขบ	๑๑๑
วัดอื่น ๆ ในท้องที่อำเภอตะพานหิน	๑๑๒
ตำบลหมู่บ้านในท้องที่อำเภอตะพานหิน	๑๑๓
สามง่าม : เขตติดต่อเมืองกำแพงเพชร และพิษณุโลก	๑๒๐
วัดที่น่าสนใจในท้องที่อำเภอสามง่าม	๑๒๐
วัดสามง่าม	๑๒๐
วัดกุยโบสถ์หรือวัดปทุมรัตนาราม	๑๒๑
วัดวังแดง	๑๒๒
วัดวังตะขบ	๑๒๒
วัดเนินพยอม	๑๒๓
วัดกำแพงดิน	๑๒๓

	หน้า
วัดอื่น ๆ ในท้องที่อำเภอสามง่าม	๑๒๔
ตำบลหมุ่มบ้านในท้องที่อำเภอสามง่าม	๑๒๔
บางมูลนาก : เมืองภูมิในอดีต	๑๒๗
วัดที่น่าสนใจในท้องที่อำเภอบางมูลนาก	๑๓๐
วัดบางมูลนาก	๑๓๐
วัดชัยมงคล	๑๓๑
วัดท่าช้าง	๑๓๑
วัดห้วยเขน	๑๓๒
วัดหนองเต่า	๑๓๓
วัดวังกรด	๑๓๓
วัดห้วยเรียงไต้	๑๓๓
วัดโพธิ์ทอง วัดท่าหอย วัดวังตะกู่	๑๓๔
วัดใหม่ตาเป็ง วัดโพธิ์แดน วัดไต้ปลาตุ๊ก	๑๓๔
วัดเครือเขาโค้ง วัดไต้โสน	๑๓๕
วัดอื่น ๆ ในท้องที่อำเภอบางมูลนาก	๑๓๕
ตำบลหมุ่มบ้านในท้องที่อำเภอบางมูลนาก	๑๓๕
วังทรายพูน : กิ่งอำเภอใหม่สุด	๑๔๕
ตำบลหมุ่มบ้านในท้องที่อำเภอวังทรายพูน	๑๔๕
พระเครื่องเมืองพิจิตร	๑๕๑
แม่น้ำลำคลองในท้องที่จังหวัดพิจิตร	๑๕๗
บึงและหนองในท้องที่จังหวัดพิจิตร	๑๖๗
สถานีรถไฟในท้องที่จังหวัดพิจิตร	๑๗๐
ถนนในเขตเทศบาลเมืองพิจิตร	๑๗๒
บรรณานุกรม	๑๗๓
สารบัญคำนำเรื่อง	๑๗๗